

Tóth Béla és Székely Sándor Hadúrja.

Néhány évvel ezelőtt esodálattal emlegette némely sensatio-éhes ifjabb ujságíró, hogy jebes írónk, Tóth Béla fölfedezése szerint Hadúr nem az ős magyarok hadintéző istene volt, hanem csak Székely székelyekről írt eposzának szerencsés leleménye s e kis művecske révén nyert utóbb általános elterjedést a magyar mythológiában. A ki e tájékoztatlan híresztelést hallotta, megdöbbenve kérdezte magától, vajjon hányszor fedezik föl még Columbus Amerikáját? Az a gyanus kérdés sem maradhatott el: vajjon e tudós ifjak hol tettek érettségi vizsgálatot, ha a magyar irodalomtörténetet még új korában sem ismerik?

A közel múlt napokban derült világosság e szállongó hir homályos eredetére. Egy vigyázatlan honatya elszólta magát az országházban s elszólalásában tudva, nem tudva Hadúrt Vörösmarty alkotásának vallotta. Legott lecsapott a Pesti Hirlap ellenzéki magaslátáról az ott éberen őrködő Tóth Béla s a tudatlan törvényhozókat ily váratlan leczkéztetésben részesítette:

„A képviselőház általános és szépirodalmi műveltségű írástudói azt hangoztatják, hogy a *hadúr* szót Vörösmarty csinálta. Éljenek! Legalább hallottak *valamiről harangozni*. E *tudományos* nyilatkozatok híján azt hittem volna, hogy a Ballagi Mór-féle magyar mythologia apostolai; vagyis azt vallják, hogy *hadúr* a magyarok istene volt a kereszténység befogadása előtt. De mit csufoljuk a jó öreg Ballagit? . . . No de csak azt akartam mondani, hogy a *hadúr* szót nem Vörösmarty csinálta, hanem *egy becsületes* unitárius versköltő lelkipásztor,¹ Aranyos-Rákosi Székely Sándor, azt írván 1823-ban kinyomtatódott,² *A székelyek Erdélyben* ezimű hároménekes hőskölteménye első énekének 86-ik sorában:

Zágon, Haddúrnak Fő-Papja beszélteni így kezd.

¹ Csak papnövendék volt akkor.

² Már 1822 végére kinyomtatták.

„A székely poéta kigöndölését aztán Vörösmarty tette ismertté, sőt magyar mythologiai alakká, szembe állítván vele az ép oly koholt Ármányt“.

„Minderről megírtam *én már kétszer is azt, amit tudnia kell az érettségít tévő magyaroknak.* Hiszen nem titok ez, vagy mi a szösz. Azért írtam meg kétszer, mert az a könyvem két kiadást ért. (Ni, a tisztelt házon kívül mintha olvasna ez a tekintetes haza!) S megírván a *hadúr* bolond (így!) magyar mythológiájának történetét, még azt is megírtam, hogy 1867 óta a *hadúr* egy fokkal lejjebb szállott, istenből császár vagy király lett és ma „legfőbb hadúr“ . . .

„Ezt írtam könyvem 1896-iki és ezt 1901-iki kiadásában. Szent Hadúr, csak most veszem észre, hogy ebből még pör is lehet a mai világban. No mindegy. Nem fogok bujni a vizsgálóbíró úr elől. Megjelenek az első hívására is, nem csupán a negyedikre, mikor a gazdámot veszik elő. (NB. Nekem nincsen gazdám.)“

Ily szellemesen elméskedve a tudatlan honatyákkal, akárha mind csak merő Makkai bácsik volnának, tárgyalja a kedvére felvetett „tudományos“ kérdést Tóth Béla a Pesti Hírlap 1903. évi 271-ik, illetve 8280. számának *Hadúr* czimű Esti levelében. Azt az egyet sehogy el nem engedheti, azt tudnia kell mindenkinek, azaz a Pesti Hírlap „százezer“ olvasójának, hogy a tudományt Magyarországon az ő kétszer kiadott könyvei terjesztik. A száz meg száz középiskola ifjai csak abból készülhetnek még érettségire is alaposan.

Ily kegyetlen szatira kerül akaratlanul is tollunk hegyére, ha a kérdés előzményeit kellően ismerjük. A *Hadúr* szó újabb keltét nem Tóth Béla fedezte föl: mindenki tudta azt, a ki a magyar irodalom újkorával foglalkozott.

A *Hadúr* mivoltáról Székely után Vörösmarty értesült legelőször s vele és utána Czuczor, Fábrián, Debreczeni, Arany és sokan mások. Vörösmartytól Toldy is hamar megtudta e nem most felfedezett nagy titkot, tárgyalja ő a Székely eposzát már 1828-ban kiadott első irodalmi kézikönyvében. Később is több művében rá tér a Vörösmarty és Székely közti viszony ismertetésére. Egyáltalában nem rejti véka alá tudományát, hogy holta után hírlapi sensatióként fölfedezzék. Még a tanuló ifjuságnak is értésére adja, nem sajnálván a két költő jellemzésére e fontos adatot első nemzeti irodalomtörténetében is közzé tenni.

Már 1865-ben ott olvashatta minden diák: „maga a nemzeti

isten (Székely azt Haddúrnak nevezi) pásztor képében fedi fel... titkait". Ugyanez megvan a Gyulai Páltól kiadott irodalomtörténet 228. lapján is. (Bpest, 1878.) Boöthy kiírja még világosabban: „Haddur, a nemzeti isten (ez elnevezés Székelytől ered) fölfedezi előttünk... titkait". (Nemzeti irod. tört. 5-dik kiadás. Bpest, 1889. 38.) Általában ismerik tehát a magyar irodalomtörténetben Hadúr fölfedezett titkait már egy egész emberöltővel ezelőtt. S bizonyosnak tarthatjuk, hogy Toldyból tettek érettségit a fővárosi piarista gimnázium tanulói is...

Csaknem fölösleges ezek után rá mutatnunk, hogy Imre Sándor, Szász Károly és mások nem egyszer ismertették egyetemi előadásaikon, mint ugrott ki Hadúr Minervaként fegyveresen a leleményes székely költő agyából. A Keresztény Magvető munkatársai közül is Jakab Elek, Kanyaró Ferencz, Péterfi Lajos nyilatkoztak korábban e kérdés felől. (Ker. Magv. 1888. 1889. XXIII/IV. évf. stb.) 1892 elején Heinrich Gusztáv kezd behatóan foglalkozni Székely eposzával. A német-magyar irodalom tudós egybehasonlítója kimutatja, hogy a Klopstock példájára alkot magyar mythológiát erdélyi költőnk s ő alkotta Hadúrt is, kinek nevére „oly babonás érzés fogja el" mai nap tudós hirlapiróinkat. (V. ö. M. Hirlap, 1897. 190. sz.) 1897-ben adja ki Heinrich széleskörű tanulmányával írt alapos művét Székely Sándor születésének százados évfordulójára. (Régi M. Könyvtár I-ső kte.) Ugyanő már 1895-ben bemutatta az Irodalomtört. Közleményekben Székelyről szóló előleges tanulmányait. Ugyancsak ez év legelején jelent meg az Aranyosvidék újévi ajándéka: „*A Székelyek Erdélyben*. Hősköltemény három énekben. Irta Aranyosrákosi Székely Sándor." Kiadta Borbély György. Torda, 1895. E kiadás 8-dik lapján is föl van fedve Hadúr titka, sőt a 18-ik lap alján az is pontosan ki van jelölve, hogy a hadistenről szóló első emlékezés a költemény I-ső énekének 86-ik sora: „Zágon, Haddurnak Fő-Papja" stb. Lásd a továbbit Tóth Béla cikkében.

Az bizonyos, hogy Borbély György szétküldte az újságoknak élénken írt kis füzetét. Ugyanekkor vagy kevéssel ezután állította össze Tóth Béla is 1896-ban megjelent s újságíróink közt feltűnést keltett könyvét. Hogy Hadúr honnan jutott belé, azt a szerző legjobban tudja. Nekiünk a hirlapírók felületessége ellen kellett felszólalnunk. A fennebb előadottak után tanulságul kimondhatjuk: kár volt az a nagy „harangozás" Amerika legújabb felfedezésének üres sensatiójáért.

KÜLÖNFELÉK.

Servet emléke. A mit a genfi és a franciaországi protestánsok az év elején kezdettek és a nem-protestánsok közül oly férfiak, mint Loyson Hyacinthe, támogattak, létrejött. A champeli téren készen áll az ezelőtt háromszázötven évvel fellobogott és Servetet megőgetett máglyalángért az engesztelő emlék. A gyászos tett évfordulóján, oct. 27-én már fel volt állítva, de a nyilvánosságnak nov. 1-én adták át, a reformatio ünnepén. Monthey-i szép gránitból készült s a megállított és általunk is közölt felirattal. A jelzett napon délután két órakor a genfi közönség, az egyházi és világi hatóságok küldöttei a champeli-utra gyültek és Choisy E. lelkész, bizottsági elnök megindító beszédet mondott és az emlékoszlopot a plainpalais-i egyházközség tanácsa őrizetére bizta. Pallard tanácselnök az emléket átvéve, ígéretet tett, hogy meg fogják azt őrizni, mint a lelkiismeret bizonyosságát, a lelkiismeretét, mely sajnálja a mult türelmetlenségét és ragaszkodik a tiszta evangéliumhoz és a reformatio elveihez. Azután a plainpalais-i templomba vonult a közönség és ott folyt le az ünnepély főbb része. Choisy elnök itt mindenekelőtt üdvözölte a franciaországi küldötteket: Doumergue-t, a „Synode officieux“, Borel-t, a „Delegation liberale“ képviselőjét; továbbá Bois H.-t, ki a montaubani facultas és Dufour Theophile-t, ki a francia prot. tört. társulat részérői volt jelen, és azután a schweizi cantonok és a genfi hatóságok képviselőit. Choisy következőleg Servet életéről, tanairól és elítéltetéséről olvasott föl, jeles történelmi tanulmányát azzal végezve: „szégyenljük e máglyahalált mint oly tettet, mely a reformatióval ellenkezik“. Azután Chantre genfi egyetemi tanár mondott a vallásos türelemről kitünő beszédet és végül Doumergue, ki főleg az engesztelő jellegét emelte ki az emlékeknek. Az itt jelzett beszédekkel és közbe szép énekekkel tartott ünnepély mély benyomást tett a hallgatóságra. És a lelkiismereti szabadság és a vallási türelem barátai mindenütt örömmel veszik a genfi ünnepélyt tudomásul.